

Je poutní pastorec jezuitská?

Čeští jezuité dnes spravují dvě poutní místa – více se o nich dočteme v následujících článcích. Nejprve se ale zastavme u toho, jakou roli hrála poutní místa v působení jezuitského řádu dříve, a jak je tomu dnes.

Jezuité vznikli jako městský řád – zrodili se ze společenství studentů sdružených kolem sv. Ignáce na univerzitě v Paříži a vždy se pohybovali uprostřed pulzujícího společenského a náboženského života novověkých měst. Navázali tak na působení žebrových řádů, z nichž zejména dominikáni a františkáni už během středověku ovlivnili náboženský život ve městech po celé Evropě.

Ve městě i na venkově

Během dvou staletí (16.–18. stol.) byly těžištěm působení jezuitů koleje. Šlo o řeholní domy, stavěné většinou na hlavních náměstích městských center, které byly zároveň veřejnými vzdělávacími institucemi – nejčastěji to byla gymnázia, ale i univerzity. Šlo o skutečná intelektuální centra regionů, v nichž se nacházely, ba dokonce jejich význam někdy přesahoval i hranice dané země. V té době byly Čechy a Morava pokryty sítí jezuitských kolejí téměř rovnoměrně.

Tento fakt ovlivňoval i život a práci jezuitů. Každý z nich prošel kromě

studia praxí vyučování na některém z gymnázií, kazatelskou činností v kostelích, sousedících s kolejemi, či sepisováním školních divadelních her, které se staly neodmyslitelnými součástmi městského kulturního života. Mnozí se stali univerzitními profesory filozofie a teologie.

Vedle toho každý jezuita strávil určitý čas misemi na venkově – u nás to souviselo s rekatolizací během třicetileté války a po jejím skončení. Někteří se stali lidovými misionáři po celý zbytek života. Každá kolej také měla na venkově menší řeholní domy – rezidence, spolu s hospodářstvím, ze kterého se zajišťoval chod domů ve městech. V nich žily povětšinou pěti- až desetičlenné komunity jezuitů. Z toho vyplývá, že určitá menší část jich tehdy působila a žila i na venkově. Jejich prací bývala také starost o poutníky, neboť u asi poloviny českých a moravských rezidencí se nacházelo také poutní místo, ke kterému buď jezuité už přišli a rozšířili ho, nebo je přímo založili. Tak jezuité spravovali Svatou Horu, mari-

ánský kostel ve Staré Boleslavi, loretu v Římově a Golčově Jeníkově, mariánské svatyně v Bohosudově, ve východočeské Luži nebo v Tuřanech u Brna ad. Význam některých z těchto poutních míst později opadl, některá si ale uchovávají svůj regionální nebo diecézní význam doposud, i když u nich jezuité už od 18. století nepůsobí.

Barokní poutě

Poutní zbožnost byla charakteristickou masovou záležitostí barokní společnosti. Historik Zdeněk Kalista to svého času nazval projevem barokního „hledání Boha skrze tento svět“ – tedy na konkrétních, člověku blízkých místech viděných jako místa projevující se Boží milostí. Poutní místa spravovali také diecézní kněží nebo ostatní řeholní řády, takže jezuitské svatyně byly jen jedny z mnoha.

Barokní poutě byly projevem lidové zbožnosti v širokém slova smyslu – tedy celého „lidu Božího“, nejen prostých venkovanů, ale i měšťanstva a šlechty. Jezuité často vypravovali poutní procesí ze svého městského působiště na nejbližší poutní místo, v němž šli měšťané i studenti jejich škol. Poutní fenomén podporovali jezuité i tím, že ve svých městských kostelech na některý z bočních oltářů umísťovali milostný obraz či sochu nebo ostatky starořímských mučedníků, k nimž pak opět konali procesí. Několik

Barokní putování na Svatou Horu
(Repro archiv)

jezuitů se také věnovalo sepisování historických pojednání o poutních místech a jejich milostných obrazech či soškách – např. Bohuslav Balbín psal o Tuřanech a Svaté Hoře, Jan Miller o Bohosudově.

Složitý návrat

Po obnovení řádu na počátku 19. století se jezuité vraceli do měst velmi obtížně – tehdejší liberální společnost je vnímala jako zastávce temného předosvěcenského věku, a proto je ve městech nerada viděla. Ujímal se jich často šlechta, která jim přenechávala své venkovské statky, na nichž jezuité zakládali své internátní školy (např. univerzita Comillas ve Španělsku). V českých zemích se jezuité během 19. století mohli usídlit na venkovských poutních místech – roku 1853 v Bohosudově, kde jim bylo svěřeno německé

gymnázium, roku 1890 na Velehradě vznikl český noviciát a později gymnázium a papežská kolej, a roku 1887 na Svatém Hostýně. Příchod jezuitů do Prahy roku 1866 ke kostelu sv. Ignáce byl ojedinělý a způsobil ve své době skandál. V dalších městech mohli otevřít svá působiště až ve 20. století (Hradec Králové, Praha-Bubeneč, Děčín, Benešov ad.). To vše zapříčinilo, že poutní místo Velehrad se stalo v obnoveném českém Tovaryšstvu do roku 1950 nejdůležitějším řeholním domem a často přímo faktickým centrem české provincie.

Dnešní priority

Po revoluci 1989 byl návrat jezuitů na jejich bývalá působiště nejsnadnější právě na poutních místech – během února 1990 jsme se vrátili na Velehrad i na Hostýn, kde v prvních letech sídlil též noviciát. Bylo to v době, kdy jinde v Evropě jezuité v rámci návratu ke svému původnímu charizmatu od sedmdesátých let 20. století venkovské prostředí opouštěli a přenášeli svá působiště opět do měst. I čeští jezuité našli po roce 1990 možnost vrátit se do měst, dokonce ke svým bývalým kostelům, kde nepůsobili od svého zrušení v 18. století – v Brně a Olomouci je nám svěřena pastorece univerzitních studentů.

Většina evropských jezuitských provincií dnes žádná poutní místa nespravuje. Pouze ve Španělsku se

jezuité starají o místa spojená s osobami svých zakladatelů, tedy o rodiště sv. Ignáce v Loyole a sv. Františka Xaverského v Javieru. V Polsku ještě spravuje varšavská jezuitská provincie mariánské poutní místo Święta Lipka. Dvě poutní místa spravovaná dnes českými jezuiti jsou tedy v uvedeném kontextu unikátem.

Místo a cesta

Každé poutní místo bývá chápáno jako prostor obzvláště prostoupený Boží milostí, ať už se měla projevit zázraky spojenými s milostivým zobrazením Panny Marie či jiného světce, nebo zjevením, které církve uznala jako pravé. Poutní místo je cíl, místo spočinutí a načerpání duchovních sil.

Za zmínku ovšem stojí dnešní renezance pěšího putování. Nejen posvátné místo jako cíl pouti, ale i cesta, pěší pouť sama je dnes znovu objevována jako čas Boží milosti. Evropští jezuité se přidávají k sílícímu hnutí pěších poutí do španělského Santiaga de Compostela a vypravují se na ně se skupinami mládeže. Čeští jezuité zase pravidelně konají poutě se studenty z Brna a Olomouce, ať už na jim svěřená poutní místa, či jinam. Zejména toto je budoucnost našeho poutního pastoračního působení – být těmi, kdo doprovázejí na cestě, v doslovném i v duchovním slova smyslu, a tak jít ve stopách sv. Ignáce, který sám sebe označoval za poutníka.

Petr Havlíček SJ